

формат Djv: Павел Потехин, 2013.

18. Рубинштейн С. Л. Человек и мир. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.

19. Шитова Н. В. Модель женского одиночества [текст] / Н. В. Шитова // Вестник костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. – Кострома, 2008. – Т.14. (Серия Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика). – №3. – С.185–191.

References

1. Borodaevskiy, A (n.d.). Families under strain: realities of post-socialist Russia. Accessed 9 November 2013 at <http://www.un.org/esa/socdev/family/docs/egm12/PAPER-BORODAEVSKIY.pdf>

2. Kamju A. Buntjushhij chelovek. Filosofija. Politika. Iskusstvo / Per. s franc. – M.: Politizdat, 1990. – 416 s.

3. Sartr Zh.–P. Idiot v sem'e: Gjustav Flober ot 1821 do 1857 / Per. E. Plehanova. – SPb.: Aletejja, 1998. – 646 s.

4. Jaspers K. Obshhaja psihopatologija. – Moskva: Praktika, 1997. – 1056 s.

5. Olport G. Stanovlenie lichnosti: Izbrannye trudy / [Per. s angl. L. V. Trubicynoj i D. A. Leont'eva]; pod obshh. red. D. A. Leont'eva. – M.: Smysl, 2002.

6. Rodzhers K. R. Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka. – M.: Izdatel'skaja gruppa "Progress", "Univers", 1994. – 480 s.

7. Frankl V. Chelovek v poiskah smysla: Sbornik / Per. s angl. i nem. D. A. Leont'eva, M. P. Papusha, E. V. Jajdmana. – M.: Progress, 1990. – 368 s.

8. Boumen K. Strategija na praktike. – Piter, 2003. – 256 s.

9. Rismen D. Lica v tolpe / http://ru.wikipedia.org/wiki/Rismen,_Djevid

10. Slater P. (ed.) The measurement of intrapersonal space by grid technique. V.1.; Explorations of interpersonal space, 1976. – 258 p. V.2: Dimensions of intrapersonal space. – London: John Wileyand Sons, 1977. – 270 p.

11. Zilburg G. Razmyshlenija o samoubijstve, osnovannye glavnyim obrazom na materiale junosheskih suicidov // Psihol. Zhurnal. – M., 1986. – T.2. – №3.

12. Sullivan G. The Fusion of Psychiatry and Social Science. – NY, Norton, 1964.

13. Fromm Je. Krizis psihoanaliza = The Crisis of Psychoanalysis (1970) / Perevod P. S. Gurevich. – Moskva: Ast, Poligrafizdat, 2010. – 256 s.

14. Sadler U. Labirinty odinochestva: Per. s angl. / Sost., obshh. red. i predisl. N. E. Pokrovskogo. – M.: Progress, 1989. – 624 s.

15. Korchagina S. G. Genezis, vidy i projavlenija odinochestva. – M.: MPSI, 2005. – 196 s.

16. Jerikson Je. G. Molodoj Ljuter. Psihoanaliticheskoe istoricheskoe issledovanie / Jerik G. Jerikson; per. s angl. A. M. Karimskogo. – M.: Moskovskij filosofskij fond "Medium", 1996. – 560 s.

17. Jung K. G. Psihologicheskie tipy. Perevod s nemeckogo Sofii Lorie, pererabotannyj i dopolnennyj Valeriem Zelenskim. Pod obshhej redakciej Valerija Zelenskogo. (Moskva: "Universitetskaja kniga", OOO "Firma "Izdatel'stvo AST", 1998. – Klassiki zarubezhnoj psihologii). – Skan. obrabotka, format Djv: Pavel Potehin, 2013.

18. Rubinshtejn S. L. Chelovek i mir. – M.: Pedagogika, 1973. – 424 s.

19. Shitova N. V. Model' zhenskogo odinochestva [tekst] / N. V. Shitova // Vestnik kostromskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. A. Nekrasova. – Kostroma, 2008. – Т.14. (Serija Pedagogika. Psihologija. Social'naja rabota. Juvenologija. Sociokinetika). – №3. – С.185–191.

Bagirova F., junior researcher at the Institute of Philosophy and Law National Academy of Sciences of Azerbaijan (Azerbaijan, Baku), matlabm@yandex.com

Phenomenon loneliness as a factor for social exclusion

The article discusses some of the issues of definition of the phenomenon of loneliness in the socio-philosophical and psychological aspects. The author has tried to draw conclusions on some research in this area, has classified the nature and degree of manifestation of this phenomenon in modern society. In conclusion, the author came to the conclusion that the phenomenon of loneliness is most evident among women and is most associated with stereotyping sociocultural processes in modern society.

Keywords: loneliness, stereotypes, destructive, social isolation, emotional isolation, female careerism, a marriage of convenience, widowhood, alienating

loneliness, selfalienating loneliness, solitude, aggression, autoaggression, frustration, anxiety, asthenic conditions.

Багірова Ф., молодший науковий співробітник, Інститут філософії і права Національної Академії Наук Азербайджану (Азербайджан Баку), matlabm@yandex.com

Феномен самотності як фактор соціального відчуження

Розглядаються деякі питання визначення феномену самотності в соціально-філософському і психологічному аспекті. Автор спробував зробити висновки за деякими дослідженнями в цій області, класифікував характер і ступінь прояву цього феномена в сучасному суспільстві. У висновку автор, прийшов до тієї думки, що феномен самотності найбільше проявляється в жіночому середовищі і найбільше пов'язаний зі стереотипізацією соціокультурних процесів у сучасному суспільстві.

Ключові слова: самотність, стереотипи, деструктивне, соціальна ізоляція, емоційна ізоляція, жіночий кар'єризм, шлюб з розрахунку, відьство, відчужена самотність, самовідчужена самотність, відокремленість, агресія, аутоагресія, фрустрація, тривожність, астеничні стани.

* * *

УДК 122/129:316.4

Дерев'яно А. В.

аспірантка кафедри філософії, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут" (Україна, Київ), kaktys_net@mail.ru

ДО ПИТАННЯ

ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕВОЛЮЦІЙ

Спектр поглядів на революцію в сучасних дослідженнях є дуже широким. Множинність визначень даного поняття спирається на методологічний плюралізм концепції революції. Проте численність дефініцій, що виникають в різних концептуальних форматах, унеможливило теоретичне прогнозування, передбачення і регулювання даних соціальних процесів, не здатне розробити і запропонувати науково обґрунтовані практичні рекомендації і засоби для свідомого контролю над ними і керованого спрямування їх протікання в заданому напрямку до наперед визначеного результату. Плюралістична методологія захищає, закріплює, консервує, абсолютизує стихійність, нерегульований, неконтрольований характер революційних подій і непередбачуваність їх результатів. На протязі цього саме філософський дискурс зводиться воедино – в одне поняття – всі історичні визначення революції, концентрує, інтегрує їх в єдину категорію теорії розвитку.

Ключові слова: революція, теорії революцій, концепції революцій, теорія розвитку.

Актуальність даної теми безпосередньо пов'язана з осмисленням соціально-політичних подій сучасності. Світ з регулярною періодичністю сколихують соціальні потрясіння, які стаються в різних країнах. Дослідники намагаються кваліфікувати і класифікувати ці події, що потребує науково-теоретичного і філософського підходу до проблеми. Проте соціально-філософська невизначеність поняття "революція", його суперечливість і вузька ситуаційна трактовка ускладнюють проблему. Соціологічна і політологічна інтерпретація поняття "революція" не дають можливості проникнути у його глибинний зміст і обмежуються лише описовим методом розгляду історичних подій, що призводить до діаметрально протилежних трактовок соціальних процесів сучасності, або швидкої зміни цих трактовок. Відсутність загального поняття революції приводить до розмивання його меж, і таким чином революціями нарікають сучасні бурхливі соціально-політичні рухи і виступи. Поглибити поняття "революція" та віднайти його філософський зміст є основним завданням даної статті.

Революція визначається в контексті полеміки, теоретичної дискусії, що спричинена поліфонічністю, багатогранністю і різноманітністю змісту цього поняття. В полемічному контексті постійно присутній соціологічний та політичний дискурс, в якому

революція визначається як політична подія. Погляд на революцію як подію взагалі дуже поширений в сучасній соціальній філософії, особливо він є характерним для теорій конкретних подій, що розробляються в межах історичної політичної соціології, зокрема соціологією подій, яка є напрямом американської історичної соціології (Ф. Абрамс, М. Салинс, Э. Эбботт, Л. Гриффін).

Деякі дослідники, наприклад Б. Капустін, вважають недосяжним таке визначення революції, яке б – внаслідок його логічної і концептуальної досконалості – “остаточно” усунуло різночитання поняття “революція” [3, с. 3]. “Остаточне” визначення революції, на думку прибічників такої позиції, можливе лише як продукт універсальної теорії революції, яка тому і може вважатися універсальною, що схоплює якусь незмінну сутність революції, яка своєрідно виявляється в різних революційних явищах. Таку сутність можна виразити різними методами: філософії ідеалізму чи матеріалізму, філософії історії, загальної соціологічної теорії, але всі вони будуть універсалістською претензією на пізнання причинної зумовленості “емпіричних” явищ революції, а це і вважається їхньою вадою. Навіть спроби рухатися в даному напрямку вважаються цими авторами безперспективними і безплідними, бо можливість побудови універсальної теорії революції відкидається ними як така. Аргументація на користь цієї точки зору ґрунтується на тому, що революції розглядаються як особливий вид історико–політичної практики – з атрибутами “випадковості”, “вільної причинності” (в значенні припинення або закінчення дії деяких причинно–наслідкових детермінацій, що визначали дореволюційний статус–кво), спонтанної появи до того невідомих форм ідентичності та суб’єктності колективних акторів [3, с. 4].

Отже з цієї точки зору революції не можуть мислитися як прояви сутностей, що начебто існують “до” них і “незалежно” від них, бо вони самі в своїх конкретних проявах і є власними “сутностями”. Ця теза проти подвоєння світу на сутність і явище є основним аргументом проти загальної теорії революції, яка претендує на здатність розуміти революцію взагалі та передбачати її на рівні закономірності, що є начебто спекулятивно–теоретичним синдромом. Отже ця теза спрямована і проти можливості утворити “остаточне” визначення поняття “революція”. Звідси виводиться множинність понять революції як продуктів теорій конкретних подій, що протистоїть спекулятивній історичній теорії того чи іншого виду. На цьому будується плюралізм “концептів революції”.

Але варто зазначити, що відмова від загального поняття “революція” як виразу сутності множинності певних історичних явищ (чи цю сутність тлумачать як деякі “обов’язкові” наслідки революції, чи як “характерні” рушійні сили, чи як “типові” методи, чи якось інакше) у прибічників такої методології не є повною. Непослідовність їх позиції проявляється в тому, що дослідники революційних подій намагаються систематизувати їх і виділити типи революцій, не визначивши саме поняття в його загальності. Адже такі спроби все ж таки передбачають дещо загальне, типове, що підлягає типізації. Бо, якщо немає єдиної основи

поділу, то всі спроби просунутись далі у вивченні явищ і визначенні їх видової приналежності зводяться до опису їх характерних особливостей, групування революцій по зовнішнім ознакам. Так, російський дослідник Є. Шульц приходиться до думки, що не дивлячись на велику кількість спроб починаючи з середини XIX століття виділити чітку систему критеріїв для типологізації революцій, всі створені системи являються недосконалими і викликають велику кількість зауважень. Однією з фундаментальних проблем всіх класифікацій являється відсутність єдиної основи поділу, з цього і випливають подальші проблеми запропонованих класифікацій. Виділені науковцями типи революцій мають розмиті рамки, або науковцями свідомо ігноруються такі факти і особливості революцій, які не можуть “вписатися” в розроблену класифікацію. Деякі автори підбирають саме такі революційні явища, які підходять під наперед розроблену ними класифікацію, або просто вказують ті революції, на які вони орієнтувались при розробці своєї класифікації. При цьому поза увагою залишаються “незручні” революційні процеси, які вибиваються, випинаються з неї.

Отже відсутність розвиненої наукової категорії впливає на методологію досліджень революцій, в результаті чого низка сучасних світових подій описується за допомогою таких образних виразів як “весна”, “кольорові”, “оксамитові”, “квіткові” революції. Оцінювання поточних подій на хвилі емоційного сприйняття, деякої ейфорії від ситуативного враження учасників, нерідко призводить до їх гіпертрофії та взаємовиключних визначень одних і тих самих явищ. Слід зауважити, що плутанина значень і зміна знаків на прямо протилежні в трактовці соціальних процесів, вже мала місце в історії. На ранніх етапах дослідження революції науковці трактували історичні події, користуючись діаметрально протилежними термінами. Революції називали бунтами, а контрреволюції називали революціями. Деякі дослідники пов’язують це з тлумаченням терміну в значенні повернення до початкового стану речей. Яскравим прикладом цього є події в Англії XVII століття, коли англійську буржуазну революцію назвали “Великим бунтом”, а наступну контрреволюцію – реставрацію монархії – називали “Славною революцією”. Зокрема Т. Гоббс поділяв таку точку зору і визначав Славу революцію саме як революцію, а не як контрреволюцію. І хоча “Великий бунт” був спричинений економічними змінами і передав владу новому класу буржуазії, що потребувало соціальних змін, а “Славна революція”, навпаки, повертала в Англію монархію, але вже в адаптованому під нові капіталістичні відносини вигляді, проте контрреволюцію вважали справжньою соціальною революцією. Внаслідок Славної революції в Англії установився новий державний лад – конституційна монархія. Така політична форма була компромісом між старим класом феодалів, аристократів та новим класом буржуазії, тобто не справжньою соціальною революцією, як тоді вважали. Також варто зауважити, що тоді європейці називали російські придворні перевороти революціями.

Слід відмітити ще одну причину неоднозначної трактовки терміну “революція” в цей період. Філософи, політичні та громадські діячі XVII століття розділяли “бунт” та “революцію” як два протилежні поняття. Бунт розглядався як повстання проти законної влади, як відхилення від норми та злочин. Натомість контрреволюція вже розглядається як законна зміна, яка направлена проти тих хто узурпував права, це повернення до норми.

Проте, є інші дослідники, наприклад, Б. Капустін, готові визнати, що загальне поняття такі “спроможне фіксувати деякі загальні умови, завдяки яким відбуваються події, що іменуються революціями. Ці умови не обумовлюють того, що і як в революціях відбувається, але вони встановлюють їх практичну можливість і, відповідно, їх теоретичну мислимість” [3, с. 5]. До таких умов Б. Капустін відносить три наступні. Перша – це загальний контекст сучасності (не в значенні того, що відбувається в теперішній час, а в значенні культурної і політико–економічної динаміки, в якій знаходиться наш світ десь з XVII–XVIII століть і яка у свою чергу “запущена” проблемами, що виникли приблизно тоді ж і не “піддаються” остаточним рішенням дотепер). Друга умова – подієвий характер революції, під “подією” мається на увазі не будь–який випадок – те, що відбувається, діється, не щось таке, що трапилось, сталося, скоїлось, – а саме певна форма протікання історичних практик з властивими їм розривами еволюційного континуума, прийомами “денатуралізації” “doxa” (за Пьером Бурдьє), і відповідних структур підпорядкування, роллю в них “вільної причинності” і т. ін. [3, с. 5]. Третя умова – здатність колективних акторів виступати в якості політичних суб’єктів (мається на увазі зумовлена історичними обставинами і певним чином організована сила, здатна своєю діяльною волею змінювати до деякої міри самі обставини свого утворення, а не улюблена мішень деконструктивістської критики – фантастичний “філософський”, “трансцендентальний” чи “метафізичний” суб’єкт) [3, с. 5–6]. З урахуванням цих трьох умов Б. Капустін дає поняттю революції таке загальне визначення: “революція є сучасна подія, визначена виникненням і (наступним) зникненням політичної суб’єктності” [3, с. 6]. Змістовно воно є бідним і абстрактним, за визнанням самого автора, але може виконувати службову роль – давати вихідну орієнтацію теоретичним дослідженням конкретних революційних практик, тобто методологічну роль.

Виправданість такого поняття залежить від того, наскільки така орієнтація здатна сприяти плідності досліджень. Логіко–теоретична спроможність і надійність запропонованого визначення революції має постійно перевірятися його полемічним “тертям” об інші дефініції революції, що виникають в інших концептуальних форматах. Тому важливо, на думку Б. Капустіна, щоб палітра поглядів на поняття “революція” була багатою, охоплювати не лише загальну теорію революції, але й концепції конкретних революційних практик: Французьку революцію, європейську “весну народів” 1848 року, російські революції 1905–1907 і 1917 років, нещодавні “кольорові” революції тощо.

Отже проблема зв’язку, співвідношення загальної теорії революції і конкретних революційних практик є суто методологічною: неможливо з’ясувати специфіку окремих форм, їх відмінність і своєрідність, якщо не виявити перед цим інваріантні, іманентні, генетичні, системні параметри тієї єдності, в межах якої ці різні форми виокремлюються.

Необхідно зазначити, що деякі науковці намагаються дати загальне визначення революції через перелік певних ознак. Так, А. Магун, спираючись на думку низки авторів: Алексіса де Токвіля, Жуля Мішле, Франсуа Фюре, дає поняттю революція визначення саме у такий спосіб. Ключовими в історичному визначенні революції А. Магун вважає наступні характерні моменти. 1. Повалення сакралізованої влади та секуляризація, що йде слідом за нею (мається на увазі експропріація, приватизація як загальна спрямованість політики, емансипація приватної сфери, війна з привілеями). 2. Точка зору політичного та історичного суб’єкта, який прагне заволодіти рухом історії. Заснування і легітимація нового, іманентного суспільству режиму: йдеться не про чарівне встановлення нового соціально–політичного ладу, а про спробу заволодіти тим устроєм, який вже почав формуватися, спроба заднім числом заволодіти поступовим процесом модернізації, підірвати тліючий в ньому запал суспільного протистояння. Засновники нового устрою прагнуть демократії як автономії, відмовляються від будь–яких зовнішніх принципів легітимації. Юридичне заснування нової держави при цьому не є чистою формальністю, оскільки вводить фікцію абсолютного розриву суспільства зі своїм минулим і спонукає суспільство до боротьби з самим собою як з “пережитком старого порядку”. 3. Перехід кризи всередину суспільства, вибух, розчинення і розкладання соціальних зв’язків. Ключова фаза революції починається після падіння прогнилого режиму, коли конфлікт і криза усвідомлюється як внутрішні, які не можна більше приписати відчуженій і зовнішній суспільству владі. Для цього характерні ті чи інші антропологічні форми самозперечення: меланхолія, застій, гальмування, дискурс страждання і бідкування, злиденності. 4. “Перевертання” уявлень про минуле і майбутнє, символічних структур з ніг на голову, зміна “плюса на мінус” і “мінуса на плюс”, перевертання опозицій – інверсія. Цей процес замінюється невдовзі формуванням ідеологій, які А. Магун вважає чисто формальними символічними структурами, байдужими до власного змісту: так, одні “вибирають” собі ліберальні цінності, інші соціал–демократичні і т.д. Парадоксальним чином, саме в якості блоку і навіть тупика, в якості обвалу, який закриває огляд, революція опосередковано робить можливим створення абсолютно нового, невідомого – а точніше, дозволяє визначати як абсолютно нові речі, що знову з’являються. Ставлення до майбутнього, яке відкривається при цьому, залишається максимально невизначеним, уявлення про те, як будувати майбутнє, доводиться часто виробляти по ходу справи. 5. Революція – це політична подія, яка ставить питання про істину, бо вона через заперечення трансцендентно–сакральних підвалин суспільства і спробу обґрунтувати свою автономію, встановлює самовладдя суспільства

над собою, веде до пошуку останнього фундаменту влади і не зруйнованих, непорушних, неподільних елементів, атомів суспільної структури. Це пошук в просторі та часі останньої межі, краю суспільності. Революція позбавляє інтелектуалів автономного соціального статусу “при владі”, віднімає в них автоматичне право на авторитетне висловлювання і змушує їх пов’язувати питання про істину з питанням про владу.

Отже саме тому, починаючи з XIX століття поняття революції стало для сучасності точкою стику політичного і філософського дискурсів. І саме філософський дискурс зводить воедино – в одне поняття – всі історичні визначення революції. Підкреслимо цікаву центральну думку: революція є проривом скостенілих, застряглих, задубілих, зашкарублених соціальних форм, є запереченням суспільного устрою, відносини якого сковують історичний рух, вона є встановленням самовладдя суспільства над собою. При цьому постає питання про істину суспільного буття як такого, граничного, крайнього “атому” соціальності. І в цьому криється філософський аспект розуміння революції.

Не випадково, що коли в XIV столітті поняття революції починає вживатися в політичному дискурсі, ним позначаються соціальні потрясіння, громадянські заворушення, перевороти як зміни влади. Відбулося це насамперед в Італії, бо подібні зміни були звичайними в житті тогочасних міст–держав. Перше з відомих вживання слова “революція” (італ. *rivoluzione*) в цьому значенні належить флорентійському державному діячу, дипломату, письменнику і хроністу Джованні Віллані в його “Новій хроніці або історії Флоренції” найвизначнішому творі культури XIV століття. А. Магун в своїй статті наводить таку цитату з цього твору: “...cheincosì piccolotempolacità nostraebbetantenovità evarierivoluzioni (за такий короткий термін у нашому місті сталося багато нових подій і різних потрясінь)” [6]. В іншому виданні даний уривок тексту перекладається так: “за такий короткий термін у нашому місті сталося стільки перемін і переворотів” [1, с. 420].

Якщо ж ознайомитись з повним текстом “Нової хроніки” Джованні Віллані з метою з’ясувати значення, в якому вживається в ньому поняття “революція”, то можна зробити наступне узагальнення. Автор всіляко виділяє в своїй хроніці подій ту мінливість, яка є характерною для суспільних процесів, які він осмислює як майже безперервні спалахи соціальної боротьби, в ході якої городяни отримують перемогу над знаттю і захищають свою свободу від зазіхань. Ця центральна ідея є виразом політичної історії Флоренції початку XII ст.

Італійське “*tivoluzione*” у виданні перекладається здебільшого як переворот, який визначається, по-перше, наслідками–нововведеннями. По–друге, такий переворот виступає як спосіб досягнення змін, результатів, які перевертають існуючий стан речей догори ногами. По–третє, намір покінчити з осоружним правлінням, щоб запровадити бажане, входить в здійснення перевороту. По–четверте, в це поняття входить зміщення з державних посад.

З соціальної та політичної сфери збагачений змістом термін “революція” перейшов у природознавство. З середини XVIII століття науковці почали застосовувати його відносно природних катаклізмів, таких як потопи, землетруси і т.д., тобто до подій природного характеру, які мали сильний вплив на природні процеси і на суспільство і змінювали їх. Та більш розширене і класичне розуміння революції в науці почало застосовуватись лише в кінці XIX століття, що пов’язано зі стрімким розвитком природознавства і технічного знання, техніки і технології, з великою кількістю наукових відкриттів і технічних винаходів в цей час. Після виходу книги Томаса Куна “Структура наукових революцій” воно ґрунтовно осіло в науковому вжитку. Революція в науці, так само як і в соціальній сфері, звідки вийшло це поняття, стало означати кардинальну, ґрунтовну зміну, що призводила до розвитку, радикального перетворення якогось процесу.

Отже поняття революція поставало в історії пізнання, збагачувалось змістовно в процесі розвитку наук, узагальнювалось в теоретичному осмисленні та практичному освоєнні різноманітних форм революційних процесів. В результаті культурно–історичного сходження воно набуло всебічності і водночас тієї концентрації та інтегративної цілісності, яка підносить його до філософського осмислення і категорійного визначення в теорії розвитку.

Філософське розуміння розвитку полягає в розкритті його саме як революційного – з перетворенням якості руху – на відміну від еволюційної концепції розвитку, коли рух розглядається лише в його кількісному вимірі. Діалектичний характер руху усвідомлюється і виражається через протиріччя: плинність забезпечує стійкість, надтекучість, надрухливість обумовлює суперстійкість. Найстійкішим моментом є самий рухливий, революційний момент розвитку – це момент вирішення протиріччя, пік боротьби, заперечення заперечення, якісного перетворення руху. При цьому мова йде не про дестабілізацію, деструкцію, кризу, а про розвиток, в якому боротьба є не зіткненням, а зв’язком, проникненням протилежностей, їх взаємозумовленістю і обоюльним породженням одна одної. Заперечення тут виступає не як порожнє відкидання чи безплідне знищення (марне заперечення), а як продуктивне, результативне подолання попередньої стадії руху (діалектичне заперечення). Саме ці закономірності розвитку виражаються філософською категорією “революція”.

Адже в універсальному русі для будь якої речі завжди існує революційна можливість стати всім іншим, перетворитися у все інше. Але в тому ж самому русі неможливо це здійснити інакше, як через заперечення цієї революційної можливості – через реалізацію руху в деякому одному напрямку, через певні конкретні форми, що заперечують таку можливість. Розвиток йде через постійне створювання і розв’язування цього протиріччя між можливістю руху в усі сторони і неможливістю зробити це за одним разом. Тобто розвиток може відбуватися лише як заперечення революційної можливості всебічного руху його односторонністю, як створення цієї односторонності та її подолання. Цю суперечливість розвитку виражає

єдність категорій спокою і руху, еволюції і революції, прогресу і регресу тощо.

Саме таке філософське розуміння руху в контексті теорії розвитку дає методологічну основу для дослідження окремих революційних процесів і подій, історичних форм і явищ в їх відмінності та зв'язку в межах соціального розвитку.

Список використаних джерел

1. Виллани Дж. Новая хроника или история Флоренции / Дж. Виллани [Пер., статья и примеч. М. А. Юсим]. – М.: Наука, 1997. – 579 с.
2. Исаев Л. М., Шишкина А. Р. Сирия и Йемен: Неоконченные революции / Л. М. Исаев, А. Р. Шишкина. – М.: ЛЕНАНД, 2014. – 264 с.
3. Капустин Б. Г. О предмете и употреблении понятия “революция” / Б. Г. Капустин // Логос. – 2008. – №6. – С.3–47.
4. Концепт “Революция” в современном политическом дискурсе / под. ред. Л. Е. Бляхера, Б. В. Межуева, А. В. Павлова. – СПб.: Алетейя, 2008. – 360 с.
5. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун. – К.: Portroyal, 2001. – 228 с.
6. Магун А. В. Опыт и понятие революции [Электронный ресурс] / А. В. Магун // Новое литературное обозрение: Теория и история литературы, критика и библиография. – 2003. – №64 (6). – С.54–80. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2003/64/magun4-pr.html>
7. Никифоров А. А. Революция и ее причины: ответы и новые вопросы [Электронный ресурс] / А. А. Никифоров // Политическая экспертиза: ПОЛИТЭК. Научный журнал. – 2008. – Т.4. – №2. – Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/433/30/>
8. Шульц Э. Э. Революция: к вопросу об определении термина / Э. Э. Шульц // Социологические исследования. – 2014. – №4. – С.132–142.
9. Шульц Э. Э. Типология революций: история создания и современное состояние / Э. Э. Шульц // Человек. Сообщество. Управление. – 2014. – №1. – С.65–83.

References

1. Villani Dzh. Novaya khronika ili istoriya Florentsii / Dzh. Villani [Per., stat'ya i primech. M. A. Yusim]. – M.: Nauka, 1997. – 579 s.
2. Isaev L. M., Shishkina A. R. Siriya i Yemen: Neokonchennyye revolyutsii / L. M. Isaev, A. R. Shishkina. – M.: LENAND, 2014. – 264 s.
3. Kapustin B. G. O predmete i upotrebleniyakh ponyatiya “revolyutsiya” / B. G. Kapustin // Logos. – 2008. – №6. – S.3–47.
4. Kontsept “Revolutsiya” v sovremennom politicheskom diskurse / pod. red. L. E. Blyakhera, B. V. Mezhueva, A. V. Pavlova. – SPb.: Aleteyua, 2008. – 360 s.
5. Kun T. Struktura naukovykh revoliutsii / T. Kun. – K.: Portroyal, 2001. – 228 s.
6. Magun A. V. Opyt i ponyatie revolyutsii [Elektronnyy resurs] / A. V. Magun // Novee literaturnoe obozrenie: Teoriya i istoriya literatury, kritika i bibliografiya. – 2003. – №64 (6). – S.54–80. – Rezhim dostupa: <http://magazines.russ.ru/nlo/2003/64/magun4-pr.html>
7. Nikiforov A. A. Revolyutsiya i ee prichiny: otvety i novye voprosy [Elektronnyy resurs] / A. A. Nikiforov // Politicheskaya ekspertiza: POLITEKS. Nauchnyy zhurnal. – 2008. – T.4. – №2. – Rezhim dostupa: <http://www.politex.info/content/view/433/30/>
8. Shul'ts E. E. Revolyutsiya: k voprosu ob opredelenii termina / E. E. Shul'ts // Sotsiologicheskie issledovaniya. – 2014. – №4. – S.132–142.
9. Shul'ts E. E. Tipologiya revolyutsiy: istoriya sozdaniya i sovremennoe sostoyanie / E. E. Shul'ts // Chelovek. Soobshchestvo. Upravlenie. – 2014. – №1. – S.65–83.

Derevianko A. V., Chair of philosophy candidate, National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute” (Ukraine, Kyiv), kaktyts_net@mail.ru

On methodology of revolutions research

The range of views on the revolution in modern studies is very broad. The multiplicity of definitions of this concept is based on of methodological pluralism the revolution concepts. But the multitude of definitions that arise in different conceptual formats, makes theoretical prediction impossible, it prevents regulation of these social

processes, and is unable to develop and offer evidence-based practical guidance and tools for conscious control over them and their controlled flow in a given direction to a predefined result. Pluralist methodology protects, fixes, conserves, absolutizes spontaneity, unregulated, uncontrolled nature of revolutionary events and unpredictability of its results. In contrast, the same philosophical discourse brings together – in one concept – all the historical definitions of revolution, focuses, integrates them into a single category of the development theory.

Keywords: *revolution, theories of revolutions, revolutions concepts, theory of development.*

Derevianko A. V., аспирантка кафедри філософії, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут” (Україна, Київ), kaktyts_net@mail.ru

К вопросу о методологии исследования революций

Спектр взглядов на революцию в современных исследованиях очень широк. Множественность определенной данного понятия опирается на методологический плюрализм концептов революции. Однако численность дефиниций, возникающих в различных концептуальных форматах, делает невозможным теоретическое прогнозирование, предвидение и регулирование данных социальных процессов, не способно разработать и предложить научно обоснованные практические рекомендации и средства для сознательного контроля над ними и управляемого направления их протеканием в заданном направлении с заранее определенным результатом. Плюралистическая методология защищает, закрепляет, консервирует, абсолютизирует стихийность, нерегулируемый, неконтролируемый характер революционных событий и непредсказуемость их результатов. В противоположность этому именно философский дискурс сводит все воедино – в одно понятие, все исторические определения революции, концентрирует, интегрирует их в единую категорию теории развития.

Ключевые слова: *революция, теории революций, концепты революций, теория развития.*

* * *

УДК 140.8:211.5

Долгопол К. Ю.
магістрант кафедри теоретичної та практичної філософії філософського факультету, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (Україна, Харків), katrin-doll_93@mail.ru

СЕКУЛЯРНИСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ

Осмыслено проблемну ситуацію, в рамках якої класична теорія секуляризації зіткнулася з активізацією релігії. Зростаючий вплив релігії ставить під питання досі, як здавалося, беззаперечну тезу про нерозривний зв'язок модернізації та секуляризації. У статті розглядається сучасний підхід до проблеми секуляризації, який заперечує універсальність і необхідність процесів секуляризації. Автор приходить до висновку, що теза про секуляризацію спирається на досвід країн Європи та є нерелевантною до того, що відбувається за межами європейського контексту. Секулярність, таким чином, розглядається в статті як породження конкретної, західноєвропейської культури.

Ключові слова: *секулярність, класична теорія секуляризації, християнські корені секуляризації.*

Сьогодні для осмислення реалій ХХІ ст. дослідники все частіше користуються поняттями “десекуляризація” та “постсекулярне суспільство”. Теорія секуляризації, що колись була загальноприйнятою, піддається ревізії, а іноді і заперечується. Розквіт ісламської культури та політики, відродження синтоїзму в Японії, виникнення потужного єврейського, індуїстського та християнського фундаменталізму в Ізраїлі, Індії, США і Росії – все це серйозно ставить під питання тезу про неминучість продовження процесів секуляризації. Розуміння секуляризації як лінійного односпрямованого процесу, що веде до занепаду ролі релігії у суспільстві, входить у протиріччя з сучасною релігійною ситуацією в світі.

Критики класичної теорії секуляризації оскаржують, у першу чергу, універсальність та незворотність секуляризації, а також виявляють невідповідність між реальною ситуацією та теорією секуляризації. Перш за